

УДК: 338.246.2/338.439/002.3

Глубіш Л.Я., к.е.н., доцент кафедри

аграрної економіки та організації агробізнесу

Відокремлений підрозділ

Національного університету біоресурсів і природокористування України

«Бережанський агротехнічний інститут»

ЕКОНОМІЧНІ ВАЖЕЛІ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

В статті охарактеризовано економічні підйоми державного регулювання виробничої складової продовольчої безпеки. Акцентовано увагу на особливостях формування механізму державного регулювання та періодичності його становлення в Україні.

Ключові слова: державне регулювання, продовольча безпека, державна підтримка, бюджетна підтримка.

Glubish L. Y.

ECONOMIC LEVERS OF GOVERNMENT REGULATION MECHANISM PRODUCTIVE CONSTITUTES OF THE FOOD SECURITY

In the article are characterized the economical levers of the government regulations of production which is the part of food security. The main attention is focused on the forming features of mechanism of state regulation and the frequency of its development in Ukraine.

Key words: government regulation, food security, government support, budget support.

Глубиш Л. Я.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ РЫЧАГИ МЕХАНИЗМА ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

В статье охарактеризованы экономические рычаги государственного регулирования производственной составляющей продовольственной безопасности. Акцентируется внимание на особенностях формирования механизма государственного регулирования и периодичности его становления в Украине.

Ключевые слова: государственное регулирование, продовольственная безопасность, государственная поддержка, бюджетная поддержка.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Трансформація економіки супроводжується посиленням накопичених у дореформений період економічних суперечностей, які викликають і загострюють проблеми, характерні для перехідної економіки, що у свою чергу обумовлює необхідність її державного регулювання.

Період ринкових перетворень в Україні характеризується відсутністю логіки та послідовності у запровадженні інструментів державного регулювання економіки загалом та агропромислового виробництва зокрема. Надто великі надії покладались на так звану «невидиму руку ринку», тому не було взято до уваги сповільнену реакцію сільського господарства на зміну умов зовнішнього економічного середовища. Йдеться про принцип еволюційного розвитку, який передбачає врахування того, що для втілення в життя економічних явищ і процесів необхідна зміна психології людей і людських відносин, а для цього потрібен певний період часу. Цим і пояснюється неготовність працівників агропромислового комплексу всіх рівнів до роботи в ринкових умовах, що в комплексі із безсистемністю реформування аграрних відносин зумовило зниження темпів відтворення виробничого потенціалу агропромислового комплексу та призвело до спаду обсягів

агропромислового виробництва, що в кінцевому підсумку поставило під загрозу продовольчу, а отже і економічну безпеку країни.

Враховуючи сучасну актуальність продовольчої проблеми в контексті продовольчої безпеки, Україні як ніколи потрібно докласти максимальні зусилля для поживлення господарського життя з метою стабілізації функціонування галузей агропромислового комплексу та забезпечення їх економічного зростання та розвитку. При цьому окреслення перспективних напрямів та створення «сприятливого клімату» для реалізації на практиці намічених цілей потребує активного застосування економічних важелів механізму державного регулювання агропромислового виробництва, як основи продовольчої безпеки країни.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. До числа фахівців, що досліджують проблематику продовольчої безпеки країни належать П.Саблук, Б.Пасхавер, П.Лайко, М.Бабієнко, М.Кулаєць [8; 7; 10; 5]. Вивченню виробничої складової як фактора продовольчої безпеки присвячені праці І.Баранчика, М.Кузубова, С.Савченко, С.Гнатюка [1; 6; 9; 4].

Вагомим є внесок у дослідження проблеми продовольчої безпеки М.Хорунжого [11], який у своїх працях аналізує та обґрунтовує результати ведення господарської діяльності агропромисловими формуваннями різних форм власності і господарювання, розглядаючи їх при цьому як засоби продовольчої безпеки. Удосконаленням напрямів державного регулювання продовольчого забезпечення займаються О.Варченко, М.Болдуєв, О.Шпичак [3; 2;12].

Цілі статті. У даній науковій праці ставимо за мету є охарактеризувати економічні важелі державного регулювання агропромислового виробництва, дослідити природу їх виникнення, обґрунтувати механізми та проаналізувати наслідки їх дії.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розвиток національної економіки України характеризується процесом системної інституційної трансформації, пов'язаної із радикальною зміною макроекономічного середовища. В процесі формування ринкових інституцій, які на той період часу існували лише в зародковому стані, не було враховано економічних, політичних, історичних та психологічних особливостей, характерних для нашої країни. Навпаки, формування ринкового середовища відбувалося методом спроб та помилок. Тому вже тривалий період часу Україна проходить достатньо складний історичний період економічного становлення.

Реформування економіки обумовлює поступове визначення змісту та обґрунтування необхідності застосування окремих регуляторних функцій держави. При цьому міра регулювання залежить від фази циклу розвитку економічної системи. Зокрема, у фазі спаду економічного розвитку повинні переважати директивні підйоми, у фазі розквіту – економічні (лібералізаційні). Однак, не зважаючи на те, що початок економічних трансформацій збігся із початком економічної кризи, яка з року в рік поглиблювалася і спричинила відчутну руйнацію виробничо-продуктивного потенціалу, на теренах України активними темпами впроваджувалася модель ліберальної економіки. Тоді як досягнення високої результативності функціонування економічної системи в ході економічних реформ можливе лише за умови їх проведення на комплексній основі при суттєвій підтримці держави. Тоді як ігнорування вітчизняних умов функціонування, а також відсутність системності та своєчасності державного впливу призвело до виникнення ряду серйозних проблем, від розв'язання яких залежить подальший розвиток України як суверенної держави.

Проголошення політичної незалежності та обраний курс на розбудову ринкового середовища справив вирішальний вплив на розвиток усіх галузей національної економіки, в тому числі і сільського господарства.

Основною метою реформаторських дій в аграрній сфері було і залишається створення ефективного сільськогосподарського виробництва, яке виступатиме гарантом у

забезпеченні продовольчої безпеки країни. Наріжним каменем трансформаційних змін у аграрному секторі стала земельна реформа, яка стосувалась усіх громадян України, передусім селян. З часу її проголошення в аграрній сфері змінились відносини власності на землю, запроваджена плата за землю, оренда земельних ділянок, їх купівля-продаж, дарування, міна.

Логічним продовженням земельної реформи став процес паювання земель КСП і передача їх у приватну власність селянам для ведення особистого господарства без створення юридичної особи, будівництва й обслуговування житлового будинку і господарських приміщень. В результаті таких трансформацій в Україні на базі колишніх КСП, створено різні господарські формування на основі приватної власності на землю і земельні частки (паї), орендних відносинах, а також колективній, приватній та сімейній організації праці. Загалом у процесі перетворень, які відбулися за роки незалежності в Україні, сформувалася певна аграрна структура. Нині вона представлена кількома узагальненими групами сільськогосподарських товаровиробників: державні підприємства, господарські товариства, приватні аграрні підприємства, фермерські господарства та особисті господарства населення.

Проголошуючи незалежність України, наші співвітчизники переслідували благородні цілі – вони сподівалися примножити економічний потенціал і на його основі поліпшити добробут держави. Натомість отримали протилежний результат – Україна почала втрачати об'ємні та економічні показники, оскільки занадто різкий перехід від планової до ліберальної моделі економіки призвів до законодавчої, політичної і правової нестабільності, що аж ніяк не сприяло економічному розвитку. Одночасно розрив господарських і виробничих галузевих зв'язків зумовив обмеження товарних відносин, внаслідок чого в країні відчувалася постійна напруга з бюджетом, тому держава не мала практичної змоги регулювати дії ще не сформованого економічного апарату національної економіки, в тому числі і агропромислового комплексу.

Сукупність зазначених чинників негативно вплинула на фінансово-економічний стан господарюючих суб'єктів, що зумовило скорочення рівня сплати податків до державного бюджету. Тому задля наповнення державної казни аграрії були поставлені в однакові умови функціонування із товаровиробниками інших галузей. Тогочасне податкове навантаження для господарюючих суб'єктів аграрної сфери складалось із 12 податків та зборів, що поряд із диспаритетом цін на сільськогосподарську продукцію та продукцію промисловості, що споживається в сільському господарстві «сприяло викачуванню» фінансових ресурсів з аграрної сфери (рис. 1).

Аби втримати обсяги виробництва та ринки збуту, сільськогосподарські товаровиробники відчували гостру нестачу обігових коштів, яку можна було покрити за рахунок залучення кредитів. Однак, банки не бажали йти на співпрацю із аграріями через суттєвий ризик неповернення ними кредитів, зумовлений специфікою аграрної галузі – повільними темпами обертання коштів. Тому обсяги сільськогосподарського і промислового виробництва продовольчих товарів щорічно скорочувались, а також погіршувались їх якісні параметри, що одночасно із суттєвим коливанням цін ставило під загрозу продовольчу безпеку країни.

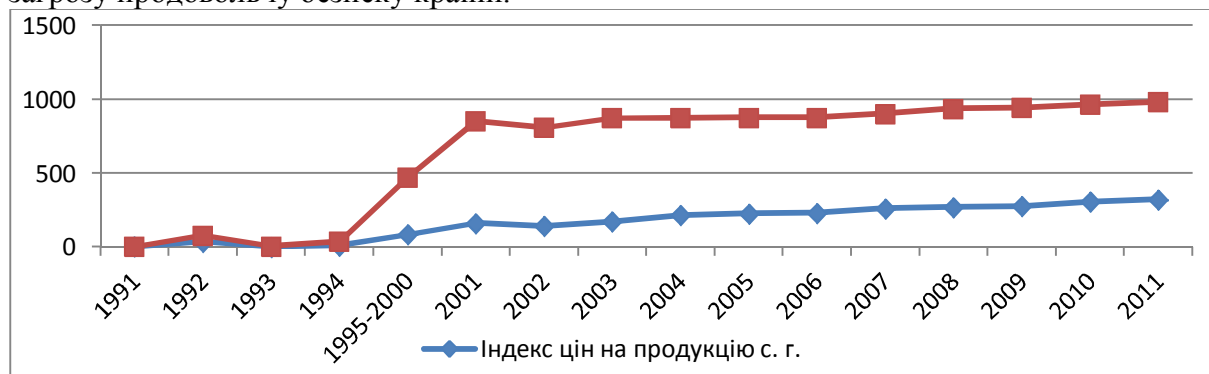


Рис. 1. Динаміка індексів цін реалізації сільськогосподарської продукції та на промислові товари, тарифи і послуги, спожиті аграрними товаровиробниками в Україні, разів*

*Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Беручи до уваги те, що ринкові диспропорції розпочалися у виробничій сфері, то дослідження проблеми продовольчої безпеки доцільно розпочати із її виробничої складової. За відправну точку, на нашу думку, слід взяти 1990 рік, оскільки саме тоді Україна практично наблизилася до розв'язання проблеми забезпечення раціональних норм споживання продуктів харчування. Натомість навіть несуттєві коливання у виробництві на початку становлення української державності призвели до значних стрибків цін (рис. 2), що є яскравою ілюстрацією неграмотної аграрної політики держави, а точніше кажучи, її відсутності.

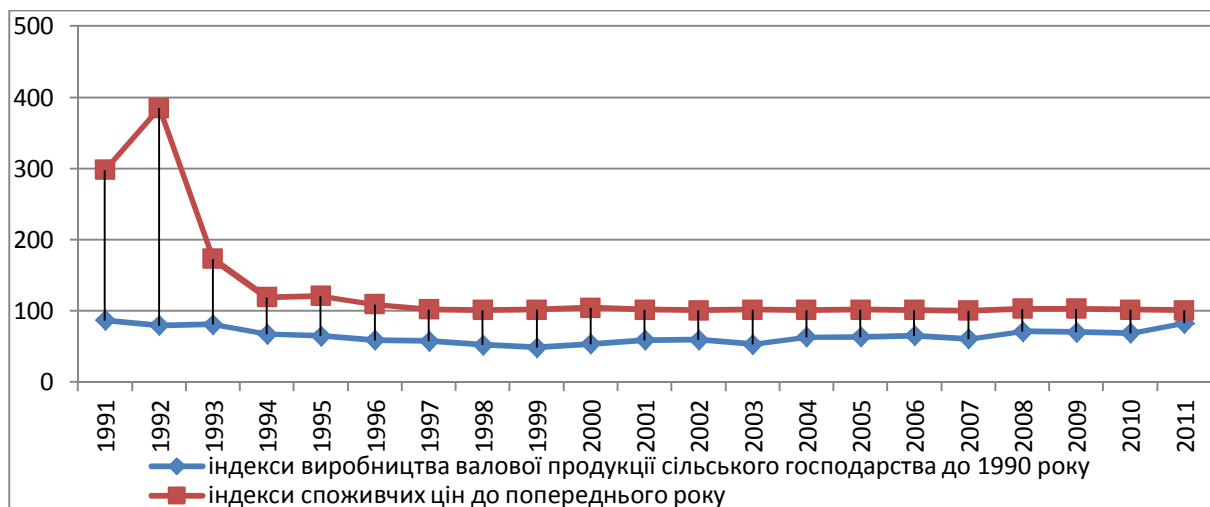


Рис. 2. Залежність коливання індексів споживчих цін від обсягів виробництва валової продукції сільськогосподарства, %*

* Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

За перше десятиліття незалежності через монополію переробних підприємств щодо встановлення закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію та вхідні ресурси, а також відсутність довгострокової інвестиційної та фінансової підтримки держави підприємств АПК – було зруйновано їх матеріально-технічну базу, що є однією з причин повільних темпів відновлення виробництва у пореформений період. Адже до теперішнього часу і в сільському господарстві, і в харчовій промисловості використовуються переважно застарілі технології, що є головним каменем спотикання на шляху ефективного їх розвитку. І навпаки – низький рівень доходів від ведення господарської діяльності позбавляє сільське господарство повноцінного забезпечення вимог технологій виробництва потрібними ресурсами. Тому аби розірвати це «замкнуте коло» держава була змушена повернутися лицем до вирішення проблеми техніко-технологічної озброєності вітчизняного АПК, оскільки це накладало негативний відбиток на продовольчу, а отже і на економічну безпеку країни.

Починаючи із 2000 року завдяки державній фінансовій підтримці аграрії отримали змогу повніше забезпечувати виробничі процеси матеріально-сировинними ресурсами. У державному бюджеті було передбачено низку фінансових механізмів державної підтримки щодо придбання техніки й обладнання для підприємств аграрної сфери. Нині сільськогосподарські товаровиробники мають змогу закуповувати техніку вітчизняного виробництва, використовуючи різні механізми державної підтримки – залучивши пільгові короткострокові та довгострокові кредити із частковою компенсацією їх вартості, а також на умовах фінансового лізингу.

Такий комплексний підхід спрямований на вирішення проблеми оновлення матеріально-технічної бази підприємств АПК, сприяв підвищенню рівня продуктивності агропромислового виробництва (рис. 3). Разом з тим, продуктивність праці в сільському господарстві й досі значно нижча, ніж у середньому по економіці.

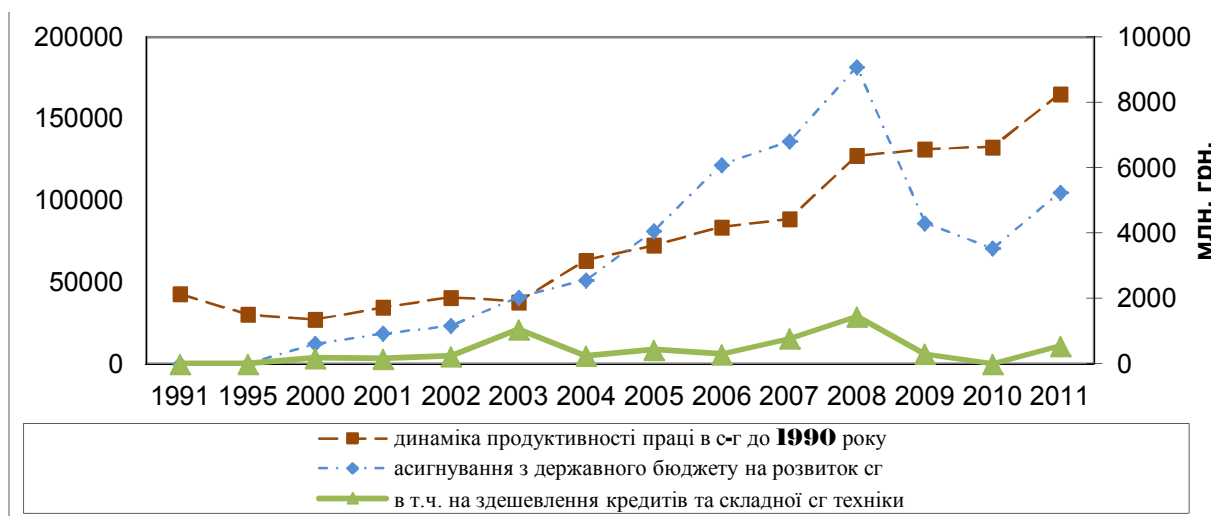


Рис. 3. Вплив асигнувань з державного бюджету на продуктивність праці в сільському господарстві, млн грн*

* Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Надто повільна реакція держави на потребу аграрної сфери в її підтримці зумовила подальше зменшення обсягів та погіршення структури виробництва продуктів харчування, що призвело до відповідного скорочення пропозиції вітчизняних продовольчих товарів на споживчому ринку та суттєвого зростання цін на них, поставивши, тим самим під загрозу продовольчу безпеку країни. З огляду на низький рівень купівельної спроможності населення, зумовлений високим рівнем безробіття в країні, відтоді задля насичення продовольчого ринку та ліквідації дефіциту по багатьох видах товарів, а також якнайповнішого задоволення попиту споживачів в продуктах харчування у відповідних обсягах, іноземним товарам було дозволено завойовувати наш ринок. Зростання продовольчого імпорту одночасно мало виконати ще одну позитивну функцію – посилити конкуренцію на внутрішньому споживчому ринку, яка стимулюватиме підвищення якості і розширення асортименту вітчизняних продовольчих товарів. Однак через несформованість ринкового механізму цього не сталося. Навпаки відбулося витіснення вітчизняних виробників з внутрішнього споживчого ринку через зростання попиту на привабливо оформлені, часто й дешевші, імпортні продукти харчування.

Імпортозалежність зумовила виникнення негативних макроекономічних наслідків – зменшення валютних резервів, зростання зовнішнього боргу, загострення інфляційних процесів в країні, а також поставила на межу банкрутства вітчизняних товаровиробників, одночасно сприяючи розвитку економіки зарубіжних країн: шляхом збільшення обсягів виробництва у них, створюючи нові робочі місця тощо. Тому нині можна лише жалкувати про втрачені десятиліття через неграмотність вітчизняної системи державного регулювання агропромислового виробництва, які призвели до хронічного підриву продовольчої безпеки. З огляду на це, за роки незалежності стратегічною метою України є зниження імпортозалежності задля зменшення чутливості національної економіки до коливань на світових ринках аграрної продукції. Як свідчать статистичні дані, проблема залежності від імпорту постала на початку становлення української державності (рис. 4). Кризовою ситуація на продовольчих ринках залишалась до кінця 90-их років – далі спостерігається суттєвий відрив експорту від імпорту, що свідчить про те, що масштаби сучасного агропромислового виробництва не лише повністю задовольняють платоспроможний попит, але й завойовують власні позиції на світовому ринку.

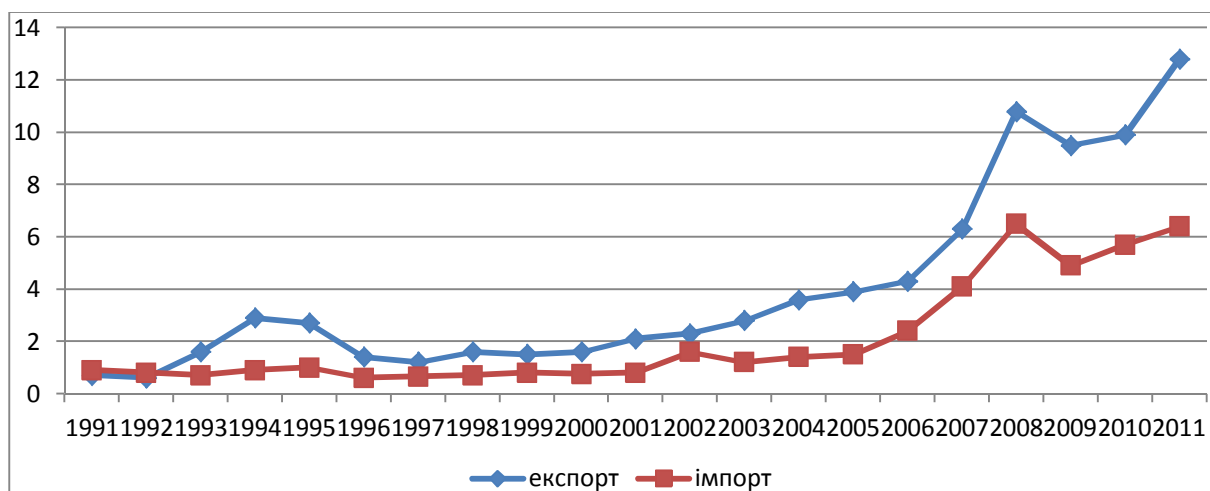


Рис. 4. Динаміка обсягів аграрного експорту та імпорту України, розрахована по 20 головних товарних позиціях*

* Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Станом на теперішній час Україна є досить незалежною від імпорту продовольства, що свідчить про те, що вітчизняний АПК, за активної підтримки держави, може не лише повністю забезпечити продовольчу безпеку, але й стати одним із важливих гравців на світовому ринку продовольства. Тоді як диспропорції попиту і пропозиції на основні продукти харчування, що виникли на внутрішньому споживчому ринку під час поступу економічної системи в ринковому напрямі є наслідком відсутності раціональної системи державного регулювання експортно-імпортних операцій. З метою недопущення повторення такої ситуації із розвитком ринкової інфраструктури потребує впорядкування митно-тарифна політика.

Ще одним бар'єром на шляху становлення цивілізованого аграрного ринку є стихійність та непрозорість товарообмінних операцій, яка здебільшого зумовлена функціонуванням посередницьких структур, котрі скуповуючи сільськогосподарську продукцію в аграріїв практично за безцінь лише поглиблюють ринкові диспропорції, перешкоджаючи відродженню аграрного виробництва, оскільки лєвова частка коштів від торговельних операцій продовольчими товарами осідає саме в їх «кишенях». Основною причиною виникнення на ринку посередницької ланки є зміщення аграрного виробництва із сільськогосподарських підприємств у господарства населення, які, як правило, спеціалізуються на виготовленні трудомісткої сільськогосподарської продукції. Як виявилось виробництво цих видів продукції може бути ефективним і на невеликих розрізнених територіях, а також не потребує залучення складної сільськогосподарської техніки, яка через високу вартість є не доступною для цих господарств. Адже, якщо фермерські господарства і сільгоспідприємства можуть скористатися державною підтримкою в технічному оснащенні, то домашні господарства перебувають за межами правового поля дії цих важелів. Тому, попри те, що господарства населення вважаються важливою категорією виробників аграрної продукції, яка становить основу харчового раціону кожного громадянина країни, в Україні їх матеріально-технічне забезпечення заставляє бажати кращого, оскільки порівняно із сільськогосподарськими підприємствами їх права є дещо ущемленими відносно фінансової підтримки держави. Тому не дивно, що останніми роками особисті господарства населення «здають власні позиції» у виробництві валової аграрної продукції на користь сільськогосподарських підприємств (рис. 5).

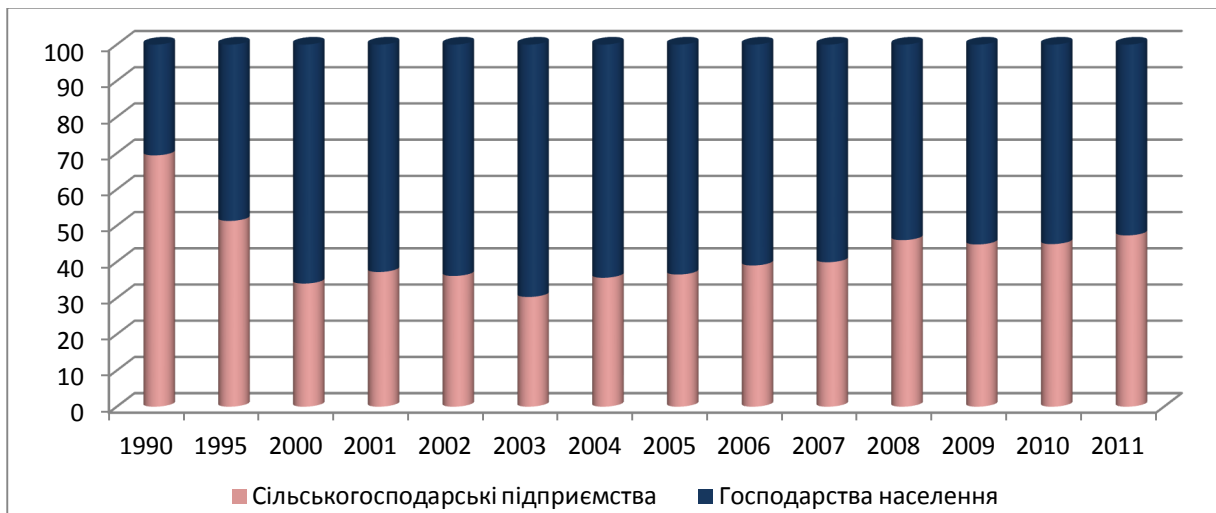


Рис. 5. Внесок основних категорій господарств у виробництво валової продукції сільського господарства України, (%)*

* Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

З кожним роком структура сільського населення зазнає змін – дедалі менше молоді виявляє бажання залишитися в селі та займатися виробництвом сільськогосподарської продукції, середній вік голів домогосподарств становить 59,5 роки. В основному така тенденція пояснюється низьким рівнем доходності аграрного виробництва. Сільське господарство постачає на ринок продукцію за необґрунтовано низькими цінами. Крім того, важливим фактором впливу є нерозвиненість соціальної інфраструктури села. Тому, удосконалюючи механізми державної підтримки розвитку аграрної сфери, не слід акцентувати увагу лише на підвищенні економічної ефективності ведення господарської діяльності. Слід пам'ятати і про такий важливий компонент економічного розвитку як досягнення соціальної ефективності. Подальше нарощування виробничих потужностей великими та середніми підприємствами зумовить скорочення кількості робочих місць, що у подальшому призведе до зростання безробіття та вимирання українських сіл, чого допустити аж ніяк не можна. Слід взяти до уваги сучасні світові тенденції в еволюції суб'єктів ринку, які розвиваючи високотоварне виробництво, важливу роль відводять дрібному підприємництву. Звідси, державна аграрна політика повинна бути спрямована на створення однакових стартових умов підтримки та стимулювання розвитку сільськогосподарських товаровиробників не залежно від масштабів та форм ведення господарської діяльності шляхом вирівнювання державної підтримки.

Поряд із соціальною не слід нехтувати і екологічною ефективністю, саме використання можливостей розвитку зеленої економіки стимулюватиме притік інвестицій та забезпечить сталий розвиток виробничої сфери. Тому головним завданням держави є спрямування наявного потенціалу у потрібне русло із врахуванням глобальних тенденцій. Наразі в усьому світі змінюється ставлення до продуктів харчування, зростають обсяги споживання екологічно чистої продукції, тому увага акцентується на органічному землеробстві. Органічний напрямок зародився, щойно Україна здобула свою незалежність – започаткували його, можливо, самі того не усвідомлюючи, особисті господарства населення завдяки так званим архаїчним технологіям виробництва сільськогосподарської продукції. Так, через нестачу коштів, 90,9% господарств населення використовують органічні добрива, 49,4% застосовують сівозміну, близько 20% - безплужний обробіток ґрунту, що є головними ознаками ведення органічного землеробства. Беручи до уваги потенціал України у виробництві органічної продукції, та зростаючий попит на неї на внутрішньому та світовому ринках, можна сміливо стверджувати, що органічне сільське господарство може стати каталізатором економічного розвитку вітчизняного агропромислового виробництва відповідно до нових світових стандартів. Такі тенденції пояснюють динаміку функціонування органічних підприємств в Україні (рис. 6).

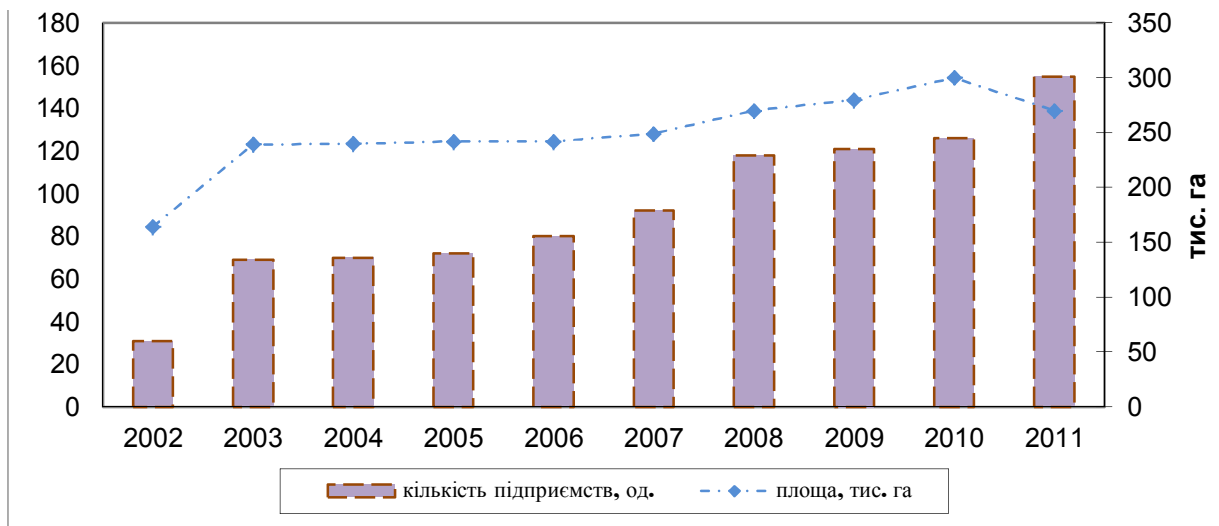


Рис. 6. Динаміка органічних сільськогосподарських угідь та кількості органічних підприємств в Україні*

* Джерело: <http://www.bussinessclass.kiev.ua/>

Попри бажання споживачів мати доступ до якісної органічної продукції на державному рівні ці питання не одержали відповідного розвитку. В Україні поки немає законодавчої бази щодо виробництва органічної продукції, через що не застосовується жодного економічного інструменту, який би сприяв виробництву та реалізації екологічно чистої сільськогосподарської продукції. Потребує нагального вирішення питання удосконалення системи управління якістю продукції та приведення її у відповідність до сучасних світових стандартів. Зважаючи на членство України в СОТ, відповідно до Угоди з торговельних аспектів прав інтелектуальної власності, необхідно запровадити географічне маркування продуктів харчування з географічними ознаками, яке включає в себе сертифікацію якісних регіональних продуктів харчування, що за своїми характерними властивостями тісно пов'язані із природними умовами та культурними традиціями території походження. Державна політика при формуванні вітчизняного законодавства повинна враховувати не лише захист прав на власність, але й використовувати їх для розвитку сільських територій. Поєднання органічного виробництва із географічним зазначенням, зважаючи на унікальність чи не кожного куточка нашої країни, слугуватиме своєрідною візитівкою та допоможе створити імідж України, як повноправного гравця на світовому ринку продовольства.

Отже, на сучасному етапі ринкових перетворень, основним інструментом економічного механізму державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки поряд із бюджетною та фіскальною політикою, а також ціновим регулюванням повинна бути законодавча база. Через несформованість та недосконалість правового поля сільське господарство України функціонує під впливом ряду неринкових методів регулювання економічної діяльності. Зокрема постійно застосовується жорстке адміністративне регулювання цін на сільськогосподарську продукцію, тоді як обмежити адміністративне втручання у встановлення цін можна завдяки фінансовим й товарним інтервенціям для досягнення цін рівноваги.

Висновки. Теоретичне узагальнення шляхів реформування, подолання економічної та фінансової кризи, вибір правильних орієнтирів економічного розвитку агропромислового виробництва показує, що без забезпечення продовольчих ресурсів у країні це завдання реалізувати не можливо. У свою чергу створення в Україні збалансованого продовольчого господарства можливе лише за умов здійснення механізму державного регулювання агропромислового виробництва, що включає комплекс різноманітних інструментів впливу держави на систему економічних відносин з метою стабілізації ситуації на продовольчому ринку на основі підтримання відповідного рівня продовольчого самозабезпечення. Державна аграрна політика повинна мати системний характер функціонування, охоплюючи не тільки виробничу сферу агропромислового

комплексу, а й питання здорового харчування населення, якості та безпеки продовольства, розвитку сільських територій, наукового забезпечення. Тоді як в Україні застосовувалися лише окремі елементи цілісної системи регулювання, внаслідок чого для вітчизняної економічної системи характерний ефект затриманого розвитку. Однак цей недолік можна перетворити на перевагу – оминаючи промахи допущені іншими країнами у ході становлення та розвитку ринкового середовища, орієнтуватись на прогресивні тенденції.

Об'єктивна необхідність гарантування продовольчої безпеки в сучасних умовах вимагає поєднання державних та ринкових методів регулювання. При цьому з одного боку – повинні бути творчо використані теоретичні досягнення світової економічної думки в галузі державного регулювання, для реформування української економіки на сучасному етапі, які повинні бути націлені на зменшення всеохоплюючого впливу державного регулювання аграрного сектора, значному послабленні державного втручання в його економічні процеси, а з другого – у заміні існуючих в адміністративно-плановій економіці форм і методів державного регулювання. Вважаємо за необхідність зробити наголос на тому, що при цьому мають бути враховані національні особливості економічного розвитку в процесі формування механізму державного регулювання економіки України в цілому та механізму державного регулювання розвитку агропромислового виробництва.

Список використаних джерел:

1. Баранчик І.І. Стабільне вітчизняне виробництво – надійний фактор продовольчої безпеки України / І.І.Баранчик / Економіка АПК, 2001. - №1. – С.10-14
2. Болдуєв М.В. Сучасна державна політика щодо забезпечення продовольчої безпеки країни / М.В.Болдуєв / Держава і регіони. Серія: Економіка та підприємництво, 2009. - №1. – С.21-25
3. Варченко О. До питання поєднання державного і ринкового регулювання продовольчої безпеки / О.Варченко / Економіка України, 2004. - №7. – С. 53-59
4. Гнатюк С.А. Продовольча безпека та можливості її досягнення в Україні / С.А.Гнатюк / Економіка АПК, 2005. - № 7. – С. 42-45
5. Інноваційне сприяння нарощуванню продовольчих ресурсів в Україні та світі / М.М.Кулаєць, М.Ф.Бабієнко, О.Д.Витвицька, Л.М.Усаченко / Економіка АПК, 2012. - №5. – С.139-144
6. Кузубов М.В. Аналіз і оцінка ситуації на ринку агропродовольчих товарів в Україні / М.В.Кузубов / Економіка АПК, 2002. - №6. – С. 88-92
7. Пасхавер Б. Сучасний стан продовольчої безпеки / Б.Пасхавер / Економіка України, 2006. - №4. – С.43-50
8. Продовольча безпека України / П.Т.Саблук, О.Г.Білорус, В.І.Власов / Економіка АПК, 2009. - №10. – С.3-7
9. Савченко С.В. Основні напрями забезпечення продовольчої безпеки України / С.В.Савченко / Економіка АПК, 2002. - №7. – С.72-77
10. Формування продовольчих ресурсів в Україні / М.М.Кулаєць, М.Ф.Бабієнко, П.А.Лайко, О.Д.Витвицька, М.М.Лучник / Економіка АПК, 2010. - №2. – С.41-46
11. Хорунжий М.Й. Агропромислові формування як засіб продовольчої безпеки України / М.Й.Хорунжий / Економіка АПК, 2008. - № 10. – С.25-30
12. Шпичак О.М. Економічні механізми державного регулювання ринків сільськогосподарської продукції та їх проблеми / О.М.Шпичак / Економіка АПК, 2011. - №2. – С.150-155